

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Alevi Studies

HAKEMLİ DERGİ

Yaz/Summer 2013, Sayı/Volume 5

Uluslararası Süreli Yayın - 6 ayda bir yayımlanır - Ücretsizdir.

ISSN 2146-4421

Ankara, Haziran - 2013

ALEVÎ-BEKTAŞÎ MENÂKIBNÂMELERİNDE ATEŞ

THE FIRE IN THE BEKTASHI HAGIOGRAPHIES

Satı KUMARTAŞLIOĞLU¹

ÖZET

Menâkıbnâmeler, velîlerin kerâmeterinin anlatıldığı yazılı eserlerdir. Velîler İslâmî dönemde karşımıza çıkmakla birlikte, velî kültürünün kaynağını İslâm öncesi eski Türk inançları oluşturmaktadır. Zira Türkler çeşitli zamanlarda çeşitli kültür ve dinlerle etkileşim içinde bulunmuşlar, ancak hiçbir zaman eski inançlarını unutmamışlar, eski ile yeni arasında bir sentez oluşturmuşlardır. Bu sentezin en güzel örneklerini Alevî-Bektaşî menâkıbnâmelerinde görmekteyiz. Türk kültüründe bir kült oluşturan “ateş”, Bektaşî menâkıbnâmelerinde önemli bir unsur olarak yerini almıştır. Velîler, ateşe dair çeşitli kerametler gösterirler: Ateşte yamazlar, ateşle pamuğu bir arada tutarlar, ağızlarından ateş çıkarırlar, pîrlerinin ateşli eği fırlatarak belirlediği yeri mekân tutarlar vb. Velîlerin ateşe hükmederek yaptıkları bu kerâmetler, velayetlerini ispatlamaları içindir. Velîlerin kerâmetlerindeki ateşe hükmetme, kamlık geleneğinin tesiri olup eski Türk

kültürüyle alakalıdır. Bu çalışmada, Alevî-Bektaşî menâkıbnâmelerinden Menâkıb-1 Hacı Bektaş-1 Velî, Vilâyetnâme-i Otman Baba, Menâkıb-1 Kudsiyye, Menâkıb-1 Hacı Sultan ve Vilâyetnâme-i Abdal Musa, velîlerin ateşe hükmetmeleri çerçevesinde değerlendirilecek, ateş kültü ile velî kültü, velî kültü ile kamlık geleneği mukayese edilerek ele alınacak, dolayısıyla Alevî-Bektaşî menâkıbnâmelerinin Türk kültürü araştırmaları için önemi vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alevî-Bektaşî, Menâkıbnâme, Velî, Kam, Ateş.

ABSTRACT

Hagiographies are written works that describe the miracles of the saints. Old Turkish beliefs before İslam constitute the source of the cult of saints as well as saints emerges in the Islamic period. Because the Turks have been in interaction with various cultures and religions at various times, but never forget their old beliefs, create a synthesis between the new and old. We see the most beautiful examples of this synthesis in the Alevi-Bektashi hagiography. “Fire” that has developed

¹ Arş. Gör. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü.

a cult in the Turkish culture has taken place in the Bektashi hagiographies as an important factor. Saints show various miracles on fire: They do not burn in the fire, amounts of cotton with fire in the same place, emit fire from their mouths, amounts of spaces where their masters determine location throwing fiery wood and so on. These miracles that they made their fire reigning are to be proved that to be saints. Dominate the fire in miracles of saints is the influence of shamanism is related to the old Turkish culture. In this study, will be evaluated Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî, Vilâyetnâme-i Otman Baba, Menâkıb-ı Kudsiyye, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî, Menâkıb-ı Hacı Sultan and Vilâyetnâme-i Abdal Musa which the Alewite-Bektashi hagiographies within the framework of the reigning saints of the fire, will be discussed cult of fire with cult of saint, cult of saint with shamanism tradition by comparing, so that will be emphasized the importance of Alewi-Bektashi hagiography to Turkish culture research.

Key Words: Alewite-Bektashi, Hagiography, Saint, Shaman, Fire.

GİRİŞ

“Menkabe”nin çoğulu olarak kullanılan “menâkıb”, tasavvuf tarihinde velîlerin gerçekleştirdikleri olağanüstü olaylar demek olan, kerâmetleri nakleden küçük hikâyeler olarak tanımlanmaktadır (Ocak, 1992: 27). Bu hikâyelerin nakledildiği kitaplar anlamında kullanılan “menâkıbnâme”ler ise, “kerâmetleri nakledilen velînin yüceliğini

müritlere anlatarak onun tarikata daha sıkı şekilde bağlanmasını sağlamak, tarikata yaygınlık kazandırmak amacıyla genellikle o tarikatın mensuplarından biri tarafından sözlü gelenek ve yazılı kaynakların derlenmesiyle meydana getirilir” (Şahin, 2004: 112). Menâkıbnâmelerin esasını “kerâmetler” oluşturduğundan, bu tür eserler için “kerâmât” dendiği gibi, ayrıca “tezkire” ve “vilâyetnâme” de kullanılmaktadır (Ocak, 1992: 27; Şahin, 2004: 112). Menâkıbnâmeler, tarikat pîrlerinin veya velîlerin hayatlarını ve kerametlerini anlatan yazılı eserler olmakla birlikte, bu eserlerden pek çok açıdan faydalanılmaktadır. Bu eserler, birer tarihî kaynak olarak kullanılabilirliği gibi yazıldığı veya aktarıldığı dönemin siyasî, ekonomik, sosyolojik, dinî ve kültürel özellikleri konusunda pek çok malzeme sunabilmektedir. Bu nedenle menâkıbnâmelerin değişik açılardan incelenmesi kültür tarihi açısından önem arz etmektedir.

Menâkıbnâmeler, velîlerin hayatlarını ve kerâmetlerini anlatan eserler olarak Türk kültüründeki velî kültürünü tanıtan en önemli eserlerdir. Menâkıbnâmelerde velî kültürü, görünüşte İslâmî bir özellik göstermesine rağmen, eski Türk inançlarının İslâmî bir kisveye bürünmesiyle kendini göstermiştir. Türklerin İslâm dinini kabul etmeden önce kendilerine ait bir inanç sistemlerinin olduğu, bu inanç sisteminin atalar kültürü, tabiat kültürü, Gök Tanrı inancı ve kamlık geleneğinden müteşekkil olduğu, bununla birlikte bu inanç sisteminde Budizm, Zerdüştlük, Maniheizm, Hristiyanlık gibi çeşitli kültür ve din-

lerle etkileşim içinde bulunduğu bilinmektedir (Ocak, 1983: 21-69). Ancak hangi kültür veya dinle etkileşim içinde bulunulursa bulunulsun, Türk kültürü, eski inançlar ile yeni inançları kendi bünyesinde bütünleştirerek kendine has bir mahiyet oluşturmuştur. Bu durum, İslâmiyet'i kabul ettikten sonra da devam etmiştir. Türklerin İslâmiyet'i kabul ettikten sonraki dönemlerinde ortaya çıkan velîler ve bu şahısların hayatları etrafında oluşan velî kültü de, görünüşte İslâmî bir özellik göstermesine rağmen, eski inançların İslâmî bir kisveye bürünmesiyle kendini göstermiştir.

Eski Türk inanış sisteminde önemli bir yer teşkil eden kamlık geleneği, velî kültürünün oluşumunda kaynak teşkil etmektedir. İslâmî dönem Türk kültüründe eren, velî, pîr dediğimiz şahsiyetler, Eski Türk inanış sisteminde yer alan kamların İslâmî bir kisveye bürünerek benzer vasıflar sergiledikleri ve benzer roller üstlendikleri kişilerdir (Kaplan, 1996: 120-131; Ocak, 1992). Sihir ve büyü yapmak, hastaları iyileştirmek, gaipen ve gelecekte haber vermek, Tanrı'nın insan şeklinde görünmesi, tabiat kuvvetlerine hâkim olmak, ateşe hükmetmek, kemiklerden diriltmek, kadın-erkek müşterek âyinler, tahta kılıçla savaşmak velîlerin gösterdikleri kamlık niteliğindeki kerametlerdir (Ocak, 1983: 95-132). Ahmet Yaşar Ocak, "Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)" adlı eserinde, bu yazıda incelenen ateşe hükmetme motifi veya ateş kültürünü, Sünnî menâkıbnâmelerde (Menâkıb-ı Sipehsalar, Menâkıbu'l-Arifin,

Kerâmât-ı Ahi Evran, Menakıb-ı Mahmut Paşa, Menakıb-ı İbrahim-i Gülşenî, Menakıb-ı Eşrefzade, Menakıb-ı Kemal-i Ümmî) tespit etmemiş (Ocak, 1992: 72), ancak Alevî-Bektaşî menâkıbnâmeleri içerisinde değerlendirilen Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî, Vilâyetnâme-i Otman Baba, Menâkıb-ı Kudsiyye, Menâkıb-ı Hacım Sultan, Vilâyetnâme-i Abdal Musa'da tespit etmiştir (Ocak, 1992: 71). Bu yazıda Alevî-Bektaşî menâkıbnâmelerindeki velîlerin ateşe hükmetmeleri, eski Türk inanışlarından kamlık geleneğine bağlı olarak değerlendirilmiştir. Velîler, bu menâkıbnâmelerde ateşe değişik şekillerde hükmederek keramet göstermişlerdir.

1. Velîlerin Ateşe Dair Kerametleri

İslâmî dönemdeki velîlerin kerametleri, İslamiyet öncesindeki kamların olağanüstü vasıflarıyla benzerlik arz eder. Bu benzerliklerden birisi, velîlerin de çeşitli şekillerde ateşe hükmederek keramet göstermeleridir. Bu konuda Fuat Köprülü: "...eski baksıların halkın muhayyalesinde efsanevi bir şekil alan kerametleri artık mutasavvıflara isnat oluyordu" (Köprülü, 2004: 78) demektedir. Velîlerin pek çok kerametlerinin yanı sıra (Ocak, 1983; Özen, 2002: 252-262) ateşe hükmettikleri, ateşte yanmadıkları hakkında da birçok menkabe anlatılmaktadır. Yani kamlar gibi velîler de ateşe egemen olmuşlar, ateşin yakıp yok ediciliğini kırmışlardır. Bu menkabelerin bir kısmı meşhur velîlere ait olup menâkıbnâmelerde yer almakla birlikte, dar bir çevrede bilinen velîlere ait menkabeler de mevcuttur.

1.1. Velîlerin Ateşte Yanmamaları

Menâkıbnâmelerde velîlerin ateşe dair kerametleri arasında en yaygın olanı ateşte yanmamalarıdır. Adı ve menkabeleri yazılı kaynaklara geçmiş meşhur velîlerden biri Baba İlyas'tır. Onun hakkında yazılmış olan Menâkıb-ı Kudsiye'de Baba İlyas'ın müritlerinden Oban'a ait bir keramet anlatılmaktadır. Menâkıbnâmede aktarıldığına göre, Köse Kadı adındaki Selçuklu kadısı Baba İlyas'ı tahrik ederek ondan bir keramet göstermesini ister. Köyün ortasına büyük bir ateş yaktırarak müritlerinden birkaçının bunun içine girmesini, yanıp yanmayacaklarını görmek istediğini bildirir. İleri gelen müritlerden Oban, şeyhten izin isteyerek ateşin içine girer. Fakat ateş onu yakmaz ve ne tarafa doğru yürürse orada ateş söner (Güzel, 1999: 108). Hacı Bektaş Velî Vilâyetnâmesi'nde de bunun örnekleri mevcuttur. Bunlardan bir tanesi Can Baba'ya aittir. Hacı Bektaş Velî, Can Baba'yı Tatar hanı Kavus Han'ı Müslümanlığa davet etmek için gönderir. Müslümanlığı kabul etmeyen Kavus Han önce Can Baba'yı bir kazana koydurup üç gün üç gece kaynatır, sonra onun için büyük bir ateş yaktırır. Can Baba, yanlarında duran keşişi göstererek: "Beni Rum erenlerinin ulusu Hacı Bektaş gönderdi; onun izniyle geldim; sizi Müslümanlığa davet ettim. Siz beni kazana koyup üç gün üç gece kaynatarak sınadınız; bir şey olmadım. Şimdi de bu ateşe gir diyorsunuz. Bu keşiş, sizin dininizin ulusu; gelsin o da benimle birlikte girsin; hangimizin dini hak ise belli olur; kimsenin şüphesi kalmaz" der. Can Baba ile keşiş, birlikte ateşe girerler, üç gün üç gece ateşte kalırlar. Ateşten Can

Baba tek başına çıkar (Gölpınarlı, 1995: 39-42; Korkmaz, 1999: 83-84; Özen, 2002: 254). Can Baba böylelikle atıldığı ateşte yanmayarak kerametini göstermiş olur. Kavus Han ve Tatarlar bunun üzerine Müslüman olurlar. Hacı Bektaş Velî Vilâyetnâmesi'nde ayrıca Huy Ata ve Burhan Abdal'ın ateşte yanmadıklarına dair menkabeleri anlatılmaktadır. Ancak onlar, ateşe başkaları tarafından atılmayıp keramet göstermek için girmişlerdir (Gölpınarlı, 1995: 44; Korkmaz, 1999: 87-88; 153-154).

Ateşte yanmayarak keramet gösteren ve velîliğini ispatlayanlardan biri de Abdal Musa'dır. Vilâyetnâme-i Abdal Musa'daki menkabeye göre Abdal Musa'nın velîliğine inanmayan Teke Beyi bir meydana ateş yaktırarak Abdal Musa'yı denemek ister. Abdal Musa müritleriyle beraber sema ederek ateşin içine girer. Hiçbiri yanmaz, bastıkları yerde ateş söner. Bu kerameti gören Teke Beyi, Abdal Musa'ya mürit olmak isterse de kabul edilmez (Atalay [Vaktidolu], 1997: 16-19; Güzel, 1999: 142-143). Velayetnâme'nin bir başka yerinde Abdal Musa elleriyle ateşi karıştırır. Bunun üzerine ateş söner (Güzel, 1999: 108). Demir Baba Vilayetnamesi'nde de Demir Baba'nın yanan bir fırının içinden sapaşğlam çıkması anlatılır. Buna göre Demir Baba, ekme yapmak için yakılan fırının içine girerek odunları düzeltmeye başlar. Yoldaşlarından biri gelir ve Demir Baba'nın bu durumuna tanık olur. Yoldaş: "Dedemzade, ne işlersin?" der. Demir Baba Sultan da: "Şu odunları onarırım. Hâ yoldaş geldin mi" deyip sıçrayarak fırından dışarı çıkar (Noyan, 1976: 162).

Velilerin ateşte yanmama kerametleri Hz. İbrahim'in ateşte yanmaması mucizesi ile benzerlik göstermektedir. Ancak Ahmet Yaşar Ocak'ın belirttiği gibi ateşte yanmama ve ateşe hükmetme durumu kamların ateşe hükmetmeleriyle alakalıdır. Ocak'a göre Hz. İbrahim'e ait ateşte yanmama mucizesi, bu kamlık geleneğinin daha pek çokları gibi kendini sürdürmesine elverişli bir ortam hazırlamış ve pek çok menkabede rahatlıkla kullanılmasını temin etmiştir (Ocak, 1983: 119-120). Çünkü Türklerde velî kültürünün temelleri kamlık döneminde atılmıştır, yani İslâmî dönemdeki velî kültürü İslamiyet öncesi kamlık geleneğinin tesiri ile oluşmuş ve İslâmî bir kisveye bürünmüştür. Ahmet Yaşar Ocak, bu durumu şöyle izah etmektedir: "Eski Türk Şamanları incelendiği zaman, bunların Türk veli imajına çok benzediğini fark etmemek mümkün değildir. Gelecekte haber veren, hava şartlarını değiştiren, felaketleri önleyen yahut düşmanlarına musallat eden, hastaları iyileştiren, göğe çıkıp uçabilen, ateşte yanmayan Türk Şamanları, bu hüviyetleriyle adeta Bektaşî menakıpnamelerinde ve kısmen de öteki tarikat çevrelerinde yazılmış menakıpnamelerde yeniden hayat bulmuş gibidirler" (Ocak, 1992: 11).

Kendi özel usulleri sayesinde birer "trans" ustası olan kamların (Günay-Güngör, 2007: 122) da olağanüstü birtakım özelliklerle ön plana çıktığı görülür. Bu olağanüstü özelliklerinden ilk dikkati çeken ateşte yanmamalarıdır. Ateşin normal insanlar için yakıcı ve yok edici özelliği kamlar için söz konusu değildir. Güçlü kamların ateşte yanmadıklarına dair bir inanış hâkimdir. Kamların

ateşte yanmamalarını konu edinen benzer pek çok efsane vardır. Bu efsanelerden biri Altay Türklerine aittir. Efsaneye göre; Oyrat hükümdarlığında yaşayan Kalpas adındaki kam, Oyrat görevlilerinin emri üzerine başka sekiz kamlarla birlikte ateşe atılır. Kalpas, ateşin içinde başka bir kamların üzerine yatarak onunla birlikte uçmak ister, fakat altında yatan kamların Kalpas'la birlikte uçmak için yeterli gücü olmadığından bunu yapamaz. O zaman Kalpas sonuna kadar ateşin içinde yatar, ölümden sadece kendini değil, diğer kamı da kurtarır. Kalpas tekrar ateşe atılır, ama yine ölmez; önce ağarır, sonra ise koyu kırmızı bir renk alır. Bunu gören görevli: "Sen gerçek bir kamsın" der (Anohin, 2006: 126). Telengitler arasında anlatılan bir efsane de buna benzerdir. Buna göre hanın talimatı üzerine bütün kamlar ateşe atılır. Bunların içinden yalnız Tostogoş adındaki kam yanmaz. Böyle olunca Rus kiyazı ona Abıs Kam adını vererek kamlık yapması için icazet verir (Anohin, 2006: 28). Yakutlar arasında anlatılan bir efsanede de; Mahunay adındaki kam, atları koşmadan harekete geçirebilen bir yeteneğe sahiptir. Irkutların başkanı onu denemek için büyük bir ateş yakıp kamı yakmalarını emreder. Söylenen yapılır, ancak ateş sönünce kam Mahunay külün içinden ayağa kalkar ve üstünü başını silkip gider (Gözelov vd., 1993: 69; Güngör, 1996: 241). Bütün bu anlatılan efsanelerde kamların ateşte yanmayarak sihirselsel bir uzmanlık gösterip ateşe egemen oldukları görülmektedir.

Kamların neden ateşte yanmadıkları konusunda bazı efsaneler anlatılmaktadır. Yakutlarda anlatılan bir efsaneye göre ilk kam

(oyun) An Arkıl Oyun veya Arkıl, aynı zamanda ölüleri diriltir, körlerin gözlerini açar, ruh hastalarını tedavi eder. Yakutların anlattıklarına göre bu kamın şöhreti Yüryüng Ayı Toyon'a ulaşır. Yüryüng Ayı Toyon, onu yanına çağırıp bu müthiş gücü nereden aldığını sorar. Kam da cevabında bütün yaptıklarının ve gücünün kendisine ait olduğunu söyler. Yüryüng Ayı Toyon, bu küstah cevaba sinirlenerek An Arkıl'ı ateşe attırır. Ateşte yanmayan güçlü kamların ruhlarının onun yandığı ateşten doğduğuna inanılır (Bayat, 2006: 157). Teleütlerde anlatılan bir efsaneye göre, bütün kamların bir araya getirilip yakılması emredilir. Bütün kamlar yanar, aralarından yalnızca bir kam kurtulabilir. Bu kişinin adı, Kam Kıldılbaş'tır. Şimdiki kamların ise onun neslinden türediklerine inanılır. Teleüt kamları kamlık yaparlarken onun adını anar: "Ben, Kam Kıldılbaş'ın neslindenim" derler. Kamların bazıları ise "Ben Kıldılbaş'tan kalanlardanım" der (Gözelov vd., 1993: 64).

1.2. Velîlerin Ateşe Dair Diğer Kerametleri

Velîlerin ateşe dair kerametleri yalnızca ateşe atıldıkları veya ateşe girdiklerinde yanmamaları değildir; onlar çok değişik şekillerde ateşe hükmedebilmektedirler. Ateşten su çıkarma, ağzından ateş çıkarma, elinde kor tutma, ateş ile pamuğu bir arada tutma, yanan odundan ağaç çıkarma velîlerin ateşe hükmetme şekillerinden bazılarıdır. Hakkında anlatılan pek çok kerameti bulunan Ahmet Yesevî'nin bu kerametlerinden birisi de ateşe hükmetme üzerinedir. Bu menka-

beyi Fuat Köprülü, Cevâhirü'l-Ebrâr min Emvâci'l-Bihâr isimli eserden aktarmaktadır. Buna göre, Ahmet Yesevî çilehanede yaşarken meclistekiler susuzluk çeker. Su tedariki için Hakîm Ata'yı görevlendirirler. Hakîm Ata kalkıp su tedarik edeceği sırada kulağına su sesi gelir. Hayretle dönüp baktığında meclisin ortasının fırına benzediğini, her tarafı alevlerin kapladığını, bütün ariflerin ateş içinde kebab olduğunu görür. O sırada Ahmet Yesevî elinde bir kadeh olduğu hâlde görünür. Kadehi ateşe daldırıp oradakilere içirir. O kadehten su içmiş olan Hakîm Ata şöyle buyurur: "Baldan tatlı ve kardan soğuk idi." Meclistekilerin susuzlukları bu şekilde giderildikten sonra Ahmet Yesevî, avucunu ateş üzerine daldırır. O sırada ateş ortadan kaybolur. Ancak Allah'ın hikmetiyle orada bir küp meydana gelir; Yesevîler arasında bu küpe "hum-i aşk" derler ve onunla tefe'ül ederler. Eğer dilenen şey gerçekleşecekse, talibin eli ne kadar kısa olursa olsun onun dibine yetişir, eline taş, çöp gibi bir şey geçer; ancak dilenen şey gerçekleşmeyecekse, talibin eli ne kadar uzun olursa olsun onun dibine yetişemez (Köprülü, 2009: 66). Ahmet Yesevî'nin ateşe hükmetmesi üzerine kerametleri bununla da kalmaz. O, ateşle pamuğu bir arada tutarak da keramet gösterir ve bu kerametiyle bir ders vermek ister. Menkabeye göre, münafıklar Ahmet Yesevî'ye iftiraya cüret ederler. Güya Hoca'nın meclisinde örtüsüz kadınlarla erkekler birlikte zikrederlermiş. Şeriat hükümlerine riayet eden Horasan ve Maverâünnehir âlimleri bunun doğru olup olmadığını araştırmak için müfettiş gönderirler. Bu olayın bir iftiradan iba-

ret olduğu anlaşılır. Ancak Ahmet Yesevî, kendisine iftira atanlara bir ders vermek ister. Bir gün müritleri ile birlikte bir mecliste otururken, mühürlü bir hokka getirtip ortaya koyar. Bütün cemaata hitap ederek: "Sağ kolunu buluş gününden bu zamana kadar avrat uzuvlarına hiç değdirmemiş evliyadan kim vardır?" Hiç kimse cevap veremez. Ancak Şeyh'in müritlerinden Celal Ata ortaya gelir. Ahmet Yesevî hokkayı onun eline vererek, müfettişlerle birlikte Maveraünnehir ve Horasan'a gönderir. Orada bütün âlimler birleşerek hokkayı açarlar. Hokkanın içinde pamukla ateş vardır ve birbirine hiç tesir etmemiştir, ne pamuk yanmış ne de ateş sönmüştür. O zaman, kendisine müfettiş gönderen âlimler, Hoca'nın vermek istediği dersin mânasını tam anlamıyla anlarlar (Köprülü, 2009: 63). Ahmet Yesevî'nin bu menkabede gösterdiği keramete benzer bir keramet ise, Tavşanlı'da Sarı İsmail hakkında anlatılmaktadır. Buna göre, Hacı Bektaş Velî'den himmet alan Sarı İsmail, Tavşanlı'ya yerleşir. Köylülerden birinin Dölek adındaki kızının hastalığını iyileştirince, Dölek'i ona evlatlık olarak verirler. Dölek uzaktaki çeşmeden su getirirken gençler laf atıp sataşır. Bunun üzerine Sarı İsmail, eve yakın Balıklı denen yerden su çıkarır. Sarı İsmail ile evlatlığı arasında dedikodu çıkınca Sarı İsmail'i kadının karşısına çıkarırlar. Sarı İsmail, dedikodulara karşı çıkınca kadı: "Hiç ateşle pamuk bir arada kalabilir mi?" der. Sarı İsmail koynundan çıkardığı pamuğun üstüne yine koynundan çıkardığı ateşi koyar ve: "Bu dediğiniz kişiye göre değişir" der. Korun pamuğu yakmadığını gören kadı, Sarı İsmail'i sihirbazlıkla

suçlar. Bunun üzerine Sarı İsmail: "Gözlerin kör olsun" diye beddua eder. Kor patlar ve parçaları kadiyi kör eder (Efsane Derlemele-ri, 1975: 14-17).

Ateşe değişik şekillerde hükmeden velîlere bir örnek de, Afyonkarahisar/Sandıklı'ya bağlı Selçik köyünden verilebilir. Bir Alevî köyü olan Selçik köyünün dinî hizmetlerini yürütmek için Isparta/Uluğbey'den dedeler gelmektedir. Sözkonusu velî, bundan yüz elli yıl kadar önce yaşamış bir dededir. Dede hakkında söylenene göre, sıcak helvayı elleriyle karıştırarak kadar ateşe hükmedebilen bir velîdir (K1).

Velîlerin ateşe hükmetmeleri, velayetlerinin ispatı için olduğu kadar, velîlerin kendi aralarında üstünlük kurmaları ya da daha fazla keramet sahibi olduklarını göstermek için de bir kıstas sayılmaktadır. Velayet derecesini ifşa etmek için ateşe hükmederek keramet gösteren velîlerden biri, Karacaahmet'in annesidir. Onun hakkında anlatılan menkabeye göre, Anadolu Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde Seydi Sultan, Işık Sultan, Hendi Baba adlı üç ermiş kişi, Afyon'un İhsaniye ilçesine bağlı Karacaahmet köyünde oturan akıl hastalıkları hekimi Karacaahmet Sultan'ı ziyarete giderler. Misafirleri, Karacaahmet ve bacıyan olan annesi karşılar. Dervişler hangisinin daha fazla keramet sahibi olduğunu göstermek isterler. Seydi Sultan, sıcak havadaki suyu buz hâline getirir. Hendi Baba kamçısını yılan yapar. Karacaahmet Sultan, altındaki seccadeyi halı hâline getirir. Işık Sultan, bir üfleyişte odanın bütün mumlarını söndürür. O sırada Karacaahmet'in

annesi avucunda tuttuğu bir korla çıkagelir. Arkadan da alnında parlayan bir nurla dört yanı göz kamaştırıcı koyu bir ışığa boğar. Bunun üzerine konuklar en üstün kerametini Karacaahmet'in annesine ait olduğunu kabul ederler (Aydın, 1996: 11).

İslâmî dönemde velilerin ateşe değişik şekillerde hükmetmelerinin benzerlerini, yine İslâmiyet'ten önceki kamlık geleneğinde görmek mümkündür. Kamların da ateşe egemen olmaları yalnızca ateşin içine atıldıklarında olağanüstülük göstererek yanmalarıyla sınırlı değildir; onlar bazı durumlarda kızgın demir üzerine basarak, korda yürüyerek veya başka şekillerde ateşe egemen olurlar. Örneğin Ara Ecim zamanında yaşayan kam Hurel Ool'un yılın her mevsiminde yılın ayakla yanan ateşin üzerinde gezebildiği anlatılmaktadır (Gözelov vd., 1993: 65). Tuva Türklerinden ünlü kam Huren Ool, ateşi yılın ayakla söndürür, kızgın külün üstünde yürürmüş (Bapaeva, 2008: 63). Yine Tuva Türklerinden kam Kongar İrkit'in sıcak demir yaladığını anlatılır (Bapaeva, 2008: 64). Tuva Türklerinden kam Saaya Oyun-Ool'un hasta bir kadını tedavisi esnasında yaktığı ateşi yılın ayakla söndürüp küller soğuyana kadar onun üzerinde yürüdüğü söylenir (Bapaeva, 2008: 64). Kamların ateşe egemen olmaları konusunda enteresan bir efsane de Yakutlar arasında anlatılır. Buna göre İkinci Milcegar yakınlarında Kyüsteh Oyun adlı bir oyun (kam) yaşar. O, yeni kam olduğu zamanlar Grigori Atısit ve başka bir genç oğlanla Atısit kentine giderler. Kış aylarında hava kararır ve yollarını kaybederler. Atısit, kama: "Burada soğuktan donup öleceğiz.

Sen neye göre kendini şaman olarak hesap edersin? Ruhlarını yardıma çağır, onlar bize yardım etsinler" der. Kam da genç oğlana dönüp: "Ey oğlan, bak, oraya git. Adada yan yana biten üç söğüt ağacı göreceksin. Ortadaki söğüt ağacından başpamak kalınlığında bir çubuk kesip bana getir" der. Oğlan da kamin istediğini getirir. Kam, söğüt çubuğunu ondan alıp: "Şimdi siz geri çekilin" der. Kam bir yerde durduğu hâlde üç defa dönüp çubukla kara vurur. O anda mavi bir alev peyda olur. Alev yolcuların önünde durur. Kam: "Şimdi gelin alevin arkasına gidelim. Bu alev hiçbir yere gitmeyecek ve sönmeyecek" der. Alev onların önünde gitmeye başlar. Atısit'a ulaştıklarında burada alev yok olur (Ksenefontov, 2011: 219-220). Bu anlatıda kamların yalnızca ateşte yanmayarak bedenleriyle ateşe hükmettikleri, aynı zamanda ateşe her şekilde hâkim olarak günlük hayatta insanlara faydalı olacak hâlde getirdikleri görülmektedir. Burada kam, irtibata geçtiği yardımcı ruhları ve olağanüstü güçleri sayesinde bir ateş peyda ederek, ateşin onları ısıtmasını ve aydınlığıyla da karanlıkta yollarını bulmalarını sağlamıştır. Kamların çeşitli şekillerde ateşe hükmetmeleri ve ateşte yanmamaları, reel âlemde ruhlar âlemine geçişin birer ustası olduklarının en büyük göstergesidir. Reel âlemde yakıcı ve yok edici olan ateş, ruhlar âlemine trans yoluyla geçebilen kamlar için yakıcı ve yok edici olmaz; aksine yukarıda izah edilen anlatılarda görüldüğü üzere onların kamlıklarının ispatı için önemlidir. Aynı şekilde veliler de kamlar gibi ateşe hükmederek reel âlemin dışındaki mistik âleme geçebilmekte

ve böylelikle velâyet sahibi olarak diğer insanlardan ayrılmakta ve kutsal şahsiyetler olarak nitelendirilmektedirler.

1.3. Velîlerin Ateşli Eğsi/Kösevi Fırlatmaları

Velîlerin ateşe egemen olmaları ile ilgili anlatılanlar elbette bu kadarla sınırlı değildir. Onlar gerektiğinde bir sene öncesinden kalmış, yanmış odun parçasından ateş yakabilir ya da yanmış odun parçasını fırlatarak, odunun düştüğü yerde bir ağaç yeşertebilirler. Velîlerin ateşli eğsi (ucu yanmış odun parçası) fırlatarak keramet gösterdiklerine dair menkabeler, daha çok Ahmet Yesevî ve müritleri hakkında anlatılmaktadır. Ancak kamalık geleneğinde kamaların ateşe dair gösterdikleri bu şekilde bir kerametleri tespit edilmemiştir.

Bilindiği gibi Ahmet Yesevî, müritlerinden bir kısmını Anadolu'yu Müslümanlaştırmak ve irşat etmek için bu topraklara gönderir. Gönderdiği müritler, Anadolu'nun değişik yerlerine yerleşerek, burayı Türkleştirip İslâmlaştırma yolunda çaba sarfederler. Velîlerin Anadolu'ya gönderilişleri üzerine anlatılan menkabelerin bir kısmında Ahmet Yesevî veya onun erenlerinden birisi, Anadolu'ya doğru ateşli bir eğsi (ökse/öksü/köseği) fırlatır. Eğsi nereye düşerse, eğsiyi bulması için gönderilen velî oraya yerleşir. Hasibe Mazıoğlu, "Ahmed-i Yesevî'nin Anadolu'ya Attığı Ateşli Eğsi" isimli yazısında, Ahmet Yesevî tarafından Anadolu'ya doğru havaya fırlatılan ateşli eğsi motifini şu dört menâkıbnâme de tespit etmiştir: Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâmesi, Hacım Sultân

Vilâyetnâmesi, Saltuknâme, Hoca Ahmed-i Fakîh Menâkıbı (2000: 460). Eğsi fırlatma motifi, Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâmesi'nde şu şekilde geçer: Ahmet Yesevî'nin başında bir elifi taç vardır. Bu tâç, hırka, çerağ, sofra, âlem ve seccadeyle birlikte Tanrı'dan Muhammed peygambere gelmiştir. O da onları erkânla Murtazâ Ali'ye verir. İmam Ali, İmam Hasan'a, ondan İmam Hüseyin'e ulaştırılır. İmam Hüseyin, İmam Zeyne'l-Abidin'e, oğlu İmam Muhammed'e, oğlu İmam Cafere'l-Rızâ'ya verir. O da Hoca Ahmet Yesevî'ye verir. Bir gün halifeleri Ahmet Yesevî'den bu emanetleri isterler. Sabah doksan dokuz bin halife namazlarını kıldıktan sonra hocanın avlusuna seccadelerini yayıp otururlar. Ortaya da büyük bir ateş yakarlar. Halifeler dileklerini söyler. O sırada sadık bir muhibbin getirdiği darı çeçi meydanın bir tarafında yığılıdır. Şeyh: "Kim bu darı çeçinin üstünde seccade salar, iki rekat namaz kılar, hiçbir darı yerinden kıvıldamazsa o emanetler, o adamın hakkıdır; elifi taç, kendiliğinden uçar, başına konar; hırka, engine gelir; çırağ, uyanıp önünde dikilir; sofraya, varır, yayılır; âlem, başının üstünde durur; seccade altına döşenir. Zahmet çekmeyin, sahibi var onların, çıkar gelir şimdi." Tam o sırada meydana Hünkâr Hacı Bektaş Velî gelir. Bir an içinde Horasan'dan kalkmış, Türkistan'a Ahmet Yesevî'nin tekkesine gelmiştir. Ahmet Yesevî, onu yanına alır ve halifelere: "İşte emanetlerin sahibi" der. Hünkâr, ayağa kalkar, seccadeyi eline alır, darı çeçinin yanına varır: "Bismillâhi ve Billâhi" deyip seccadeyi yayar, üstüne çıkıp iki rekat namaz kılar, bir tek darı tanesi bile yerinden

kımıldamaz. Namazı kıldıktan sonra yerine oturur. Elifi taç yerinden kalkıp uçarak Bektaş'ın başına geçer. Hırka havalanıp sırtına konar. Çerağ durduğu yerden kalkıp uyanır, önünde durur. Peygamber'in sancağı da durduğu yerden kopup Hünkâr'ın baş ucuna dikilir, seccade kalkıp altına döşenir. Hacı Bektaş, o emanetleri, Ahmet Yesevî'ye sunar. Hoca, erkâna uygun olarak Hünkâr'ı tıraş eder, emanetleri verir, icazetini teslim eder. "Ya Bektaş, nasibini tam olarak aldın. Müjde olsun ki kutb-al-aktâblık senindir, kırk yıl hükmün vardır. Şimdiye dek bizimdi, bundan sonra senindir. Biz, bu yokluk yurdunda çok eğlenmeyiz, ahirete gideriz. Var, seni Rûma saldık, Sulucakaraöyük'ü sana yurt verdik, Rûm abdallarına seni baş yaptık. Rûm'da gerçekler, budalalar, serhoşlar çoktur, artık hiçbir yerde eğlenme, hemen yürü" der. Hacı Bektaş Velî, ertesi gün, gün doğarken Hoca Ahmet Yesevî'den izin alıp yola düşer. Orada bulunan erenlerden biri ortada yanan ateşten bir odun alıp Rûm ülkesine doğru atar. "Rûmdaki erenler ve gerçeklerden biri bu odunu tutsun, Türkistan erenlerinin, Rûm'a er gönderdikleri erenlere malum olsun" der. O odun, dut ağacıdır. Konya'da, Emir Cem Sultan'ın halifesi Hak Ahmet Sultan, dutu, Hacı Bektaş Tekkesi'nin önüne diker. O ağaç hâlâ durur, yukarı ucu yanıktır (Gölpınarlı, 1995: 15-17). Aynı menkabe Hacım Sultan Vilayethâmesi'nde ise özetle şöyle geçmektedir: Ahmet Yesevî, Hazreti Peygamber'den kendisine imamlar aracılığıyla iletilen emanetleri (elifi taç, hırka, çerağ, sofrâ, âlem ve seccade) doksan dokuz bin halifesinden hiçbirine vermez. Kim isterse: "Sahibi var, gelir" diyerek Hacı

Bektaş Velî'nin gelmesini bekler. Hacı Bektaş Velî gelir. Ahmet Yesevî'nin müritlerine karşı velayetini yasemin yaprağı üzerine seccade serip iki rekat namaz kılarak gösterir. Bunun üzerine Hoca Ahmet Yesevî, kendisindeki emanetleri Hacı Bektaş Velî'ye teslim eder. Daha sonra: "Ey Sultan Hacı Bektaş-ı Veli, var yürü şimdi. Rum diyarında Sulucakarahöyük'ü sana makam verdiler. Var durma, eğlenme ve git" der. Rum'a gitmesi için Hoca'nın müritlerinden Hacım Sultan ona yoldaş olur. Ahmet Yesevî, ağaç kılıcını getirip Hacı Bektaş Velî'nin beline kuşatır. O sırada ocakta dut ağacından odun yanmaktadır. Ocaktan bir eğsi alarak Rum'a doğru fırlatır. O eğsi havada yanarak giderken Konya'da Hoca Fakih isminde bir er vardır. Hoca Fakih, eğsiyi kaparak hücresinin önüne diker. Eğsi, dikildiği yerde yeşerir ve tepesi yanık bir dut ağacı olur, şimdi yemiş verir (Gündüz, 2010: 74-77). Eğsi fırlatma motifi Saltukname'de yine Hacı Bektaş Velî ile alakalı olarak şöyle geçer: Horasan erenleri Belh şehrinde toplandıklarında, Saltuk'un nasıl bir kişi olduğunu merak ederler. Ahmet Yesevî: "Eğer Rum'da kimse varsa, bu bizim eğsimizi tutar" diyerek ocaktan bir ateşli eğsi alır ve havaya fırlatır. Belh şehrinde Cengiz çıkmadan önce Rum'a göçen Sultânü'l-ulemâ Behâ'nın divane olup dağlarda gezen bir müridi vardır. Nice zamandan sonra bir yerde tekke açıp oturmuştur. Yanında da Uryan Baba ve Toğan Baba vardır. Ahmet Yesevî, eğsiyi attığında tekke penceresinden el uzatarak: "Bize onlardan armağan geldi" diyerek kavrayıp yere vurur. O ağaç yeşerip yapraklanır (Mazıoğlu,

2000: 462). Mazıoğlu'nun tespit ettiği son ateşli eğsi motifi ise, Menâkıb-ı Hâce Fakîh Ahmed Sultân'da yer alır. Menakıbnameye göre, Acem evliyası bir arada sohbet ederlerken içlerinden birisi kalkıp ateşli bir eğsiyi Rum tarafına atarak: "Rum tarafında bir er varsa tutsun" der. O sırada Hâce Sultan abdest almaktadır. Havaya bakıp: "Acem erenleri Rum'a bir eğsi atmışlar" diyerek, o eğsiyi alır ve bir su kenarına diker. Sultan'ın diktiği eğsi, bir tarafı yanmış ve bir tarafı dut veren bir ağaçtır (Mazıoğlu, 2000: 463).

Ateşli eğsi fırlatma üzerine anlatılan bir menkabe de Dede Kargın üzerinedir. Menkabeye göre, Horasan'dan gelen Dede Kargın Çumra'nın 18 km. doğusunda bulunan bugün Kargın köyü olarak bilinen yere mekân tutup müritlerini irşada başlar. Zamanla Dede Kargın'ın dervişleri binleri bulur. Dede Kargın ihtiyarlar. Dede Kargın hastalandığında dervişler bir gece başına toplanırlar: "Sen gidersen hâlimiz nice olur, bizi kim irşad eder?" derler. Dede Kargın da: "Ecel gelirse, ölünce, şu ocakta yanan çam çıralarından birer tane alın, istediğiniz istikamete koşun. Kimin çırası sönmez, yanık kalırsa, o halefim olacaktır" der ve ruhunu teslim eder. Müritleri Dede Kargın'ın söylediklerini aynen yaparlar. Hepsinin yanan çıraları teker teker söner. Tek bir çıra yanar ve sonunda sulak bir vadiye konar. Yaklaştıkları zaman bu çırayı yakanın Dede Kargın olduğunu görürler. Çadırlarını buraya kurup yerleşirler ve Kargın köyünü kurarlar (Önder, 1970: 155). Anadolu'ya ateşli eğsi fırlatma motifi ile ilgili sözlü bir rivayet ise Giresun'da tespit edilmiştir. Bu rivayet,

Şebinkarahisar'da en çok bilinen ve sevilen evliyalardan Hasan Şeyh'e aittir. Buna göre, Ahmet Yesevî kendisini halife seçer ve onu Anadolu'ya göndermek ister. Ona gideceği yerin ismini söylemez. İki bir yerde otururken ocakta yanan marsığı (ateşli odun parçası) alıp fırlatır. Ardından Hasan Şeyh'e gidip marsığı bulmasını ve o çevreyi irşat etmesini söyler. Horasan'dan Anadolu'ya gelen Hasan Şeyh, marsığı Şebinkarahisar'da bugün ismiyle anılan köyde bulur. Buraya yerleşen Şeyh, çevredeki insanları irşat etmeye ve İslamlaştırmaya çalışır (Gökşen, 1999: 65-66).

Hasibe Mazıoğlu, ateşli eğsi motifi üzerine yazdığı çalışmasında (2000), bu menkabelerde yer alan ateşli eğsi motifinin bir sembol olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bu motif, XII-XIV. yüzyıllarda Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rolleri bulunan velîlere, Orta Asya erenlerinin ilgisini ve manevî desteğini gösteren bir semboldür (Mazıoğlu, 2000: 464). Aynı zamanda bu motif, Anadolu'yu Türkleştirme ve İslamlaştırma çabasında olan alp-erenlerin Anadolu'ya nasıl geldiklerini ve bu erenlerin ilk Türk mutasavvıfı sayılan Ahmet Yesevî ile nasıl bir bağ içerisinde bulduklarını açıklamaktadır. Ahmet Yesevî ile onun Anadolu'ya gönderdiği halifeleri reel anlamda aynı zamanda yaşamasalar bile, menkabelerde yer alan ateşli eğsi, sözlü gelenekte onları çağdaş yapmakta ve Ahmet Yesevî'ye bağlamaktadır. Ateşli eğsi, Ahmet Yesevî'nin Anadolu'ya gönderdiği halifelerinin nereye yerleşeceklerini ve nereyi irşat edeceklerini belirleyen bir rol oynamaktadır. Eğsinin düştüğü yerde yeşerip, dallanıp bu-

daklanarak meyve veren bir ağaca dönüşmesi de Anadolu'ya gönderilen erenlerin bu manevî rollerini gösteren en önemli öğedir.

Bu menkıbelerde velîlerin ateşli eği fırlattıkları yer "yurt" olarak seçilmiştir. Sembolik anlamda Ahmet Yesevî'nin fırlattığı ateş, düştüğü yerde oraya giden velînin "ocak"ı olmuştur. Bu menkıbelerde "ateş ve ocak kültü" ile "velî kültü" birbiri ile ilişkili durumdadır. "Ocak" sözü, ateşin yakıldığı yer anlamında kullanılmakla beraber, bu sözün etrafında soyut manalar da şekillenmiştir. "Ocak" dendiğinde hem bir ailenin barındığı "ev, yurt", hem de o ailenin geçmişteki atalarından gelecekteki kuşağına uzanan "soy"u anlaşılmaktadır. Bu açıdan ateş, ocak ve atalar kültürleri birbirleriyle sıkı bağlantı içerisinde bulunmaktadır. Ahmet Yesevî'nin fırlattığı ateş de düştüğü yerde bir "ocak" meydana getirmiştir. Bu ocak, eği bulan ve oraya yerleşen velînin ocağıdır; yani o velînin "ev"i, "yurt"udur. "Ocak"ı alevlendiren velî öldükten sonra da o ocak yanmaya devam eder. Velînin yatır o ocağın merkezi olarak, orada yerleşen ve velînin soyundan geldikleri düşünülenleri manevî olarak aydınlatmaya devam eder. Bu durumda ateş ve ocak kültü, hem velî kültü hem de atalar kültü ile alakalıdır (Kumartaşlıoğlu, 2012).

SONUÇ

"Anasır-ı Erbaa (Dört Unsur)"dan biri kabul edilen ateş, ısınma, aydınlanma, yiyecekleri pişirme, korunma, temizlenme gibi işlevleriyle insan hayatının en ihtiyaç duyulan varlıklarından biri olduğu gibi; gö-

rünümü, yakıcı ve yok edici özellikleriyle de insanlarda bir korku ve sakinme duygusu oluşturmuştur. Ateşin insan hayatındaki vazgeçilmez rolü ve ateşe karşı duyulan korku ve sakinme, ateşin kutsal bir varlık olduğu düşüncesini doğurmuştur. Ateşin insan hayatındaki bu rol ve önemi, gerek İslamiyet'ten önceki dönemde kamlık geleneğinde gerekse İslamî dönemin velî kültüründe kendini göstermiştir. Kamlar ve velîler, sıra dışı insanlar olarak sıra dışı bir varlık olarak algılanan ateşe hükmetmişler ve ateşe dair çeşitli keramet ve olağanüstülükler gerçekleştirmişlerdir. Göstermiş oldukları bu kerametler, onları sıradan insanlardan ayırmış ve sıradan insanların onlara farklı bir gözle bakmalarına neden olmuştur. Sıradan insanlar ateşe mahkûm oldukları için ateşin yakıcılığından ve yok ediciliğinden korunamazlar. Kamlar ve velîler ise buldukları zamanı ve mekanı aşarak kutsallarla temasa geçebilen kutsal şahsiyetler oldukları için, sıradan insanlardan farklılaşırlar. Sıra dışı şahsiyetlerini ortaya sermek ve sıradan insanlara göstermek için ise başka kerametler sergiledikleri gibi ateşi de kullanırlar: Ateşin içinde yanmazlar, ateş üzerinde yürürler, ağızlarından kor çıkartırlar, ateşle pamuğu bir arada tutarlar, ateş içinde bağdaş kurup otururlar vb... Bütün bu kerametler, kamların ve velîlerin ateşe hükmettiklerinin birer delilidir. Kamların ve velîlerin benzer tarzda gösterdikleri bu kerametler, velî kültürünün İslâmiyet'ten önceki Türk kültürünün bir devamı olduğunu, özellikle kamlık geleneğinin tesirlerini gösterdiğini, ateşe hükmetmenin de İslâmiyet'ten önceki Türk kültürüyle alakalı olduğunu göstermektedir.

Menâkıbnâmeler, velîlerin kerametlerini içeren yazılı kaynaklar olarak, birer tarihi kaynak olabilirler. Bunun yanı sıra menâkıbnâmeler, sosyolojik, dinî, kültürel vb. açılardan mukayeseli bir biçimde incele-nip değerlendirildiğinde, bu eserlerin kültür tarihi açısından çok önemli eserler olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle Alevî-Bektaşî menâkıbnâmelerinde velîlerin ateşe dair gösterdikleri kerametler ile kamlık geleneğinde kamların ateşe çeşitli şekillerdeki hükmetmeleri, aynı kültürün farklı zaman ve coğrafyalardaki izdüşümlerini göstermektedir. Gerek kamların gerekse menâkıbnâmelerde görülen velîlerin ateşe dair kerametleri, ateşin Türk kültürü içindeki rolünü ve yerini açığa çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABDULLA, Behlül (Tertib Eden). (2001). Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı (Antologiya). İki kitabda İkinci kitab. Bakı.
- ANOHİN, A.V. (2006). Altay Şamanlığına Ait Materyaller. Çev: Zekeriya Karadavut-Jannet Meyermanova. Konya.
- ATALAY (Vaktidolu), Adil Ali. (1997). Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi. İstanbul.
- AYDIN, Mehmet. (1996). Bayat Yöresinde Derlenen Söylenceler. Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1995. Ankara.
- BAPAEVA, Janly Myrza. (2008). Tuva Kamlarının Alkışları (İnceleme-Metin-Aktarma). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- BAYAT, Fuzuli. (2006). Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı. İstanbul.
- DUMAN, Mustafa. (2010). İstanbul Efsaneleri. İstanbul.
- Efsane Derlemeleri. (1975). Köy Öğretmenleri ile Haberleşme ve Yardımlaşma Derneği. İstanbul.
- ERSAL, Mehmet. (2005). Isparta İli Senirkent İlçesi Uluğbey Beldesinde Alevîlik. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Manisa.
- GÖDE, Halil Altay. (2002). Isparta Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Konya.
- GÖKAY, Sıddıka. (2000). Bolvadin Merkez Folklorundan Derlemeler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyonkarahisar.
- GÖKŞEN, Cengiz. (1999). Giresun Efsaneleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Trabzon.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki. (1969). 100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar. İstanbul.
- _____ (1995). Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî “Vilâyet-nâme”. İstanbul.
- GÖZELOV, Fuzuli; MEMMEDOV, Celal. (1993). Şaman Efsaneleri ve Söylmeleri. Bakı.
- GÜNAY, Ünver; GÜNGÖR, Harun. (2007). Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Tarihi. İstanbul.

- GÜNDÜZ, Tufan. (2010). Hacı Bektaş Velî'nin Yol Arkadaşı Kolu Açık Hacım Sultan ve Velayetnâmesi. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 55, s. 70-96.
- GÜNGÖR, Harun. (1996). "Türk Alevî-Bektaşî İnanışlarında Şamanlığın İzleri". Erdem Dergisi Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı-1, 8, 22. Ankara.
- GÜZEL, Abdurrahman. (1999). Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi. Ankara.
- KORKMAZ, Esat. (1999). Hacı Bektaş Veli Vilâyetname (Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli). İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet. (1996). Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri. İstanbul.
- KENANOĞLU, Ali. (2000). "Hubyar Ocağı ve Hubyar Derviş". Yol Dergisi, 7, 75-80.
- KÖPRÜLÜ, Fuat. (2004). Edebiyat Araştırmaları 1. Ankara.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad. (2009). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. Ankara.
- KSENEFONTOV, Gavriil Vasilyeviç. (2011). Yakut Şamanlığı. Çev: Atilla Bağcı. Konya.
- KUMARTAŞLIOĞLU, Satı. (2012). Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Tezi. Balıkesir.
- MAZIOĞLU, Hasibe. (2000). Ahmed-i Yesevî'nin Anadolu'ya Attığı Ateşli Eğsi. Yesevilik Bilgisi. Haz: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı. Ankara.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1983). Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri. İstanbul.
- _____ (1992). Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım). Ankara.
- _____ (2008). Türkiye'de Tarihin Saptırılması Sürecinde Türk Sûfliğine Bakışlar Ahmed-i Yesevî-Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî-Yunus Emre-Hacı Bektaş-ı Velî-Ahîlik-Alevîlik-Bektaşîlik (Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri). İstanbul.
- ÖZEN, Kutlu. (2002). "Sivas Civarındaki Anadolu Erenlerinin Menkıbelerinde Belli Başlı Motifler". Folklor/Edebiyat Dergisi, VIII (XXIX), 251-262.
- NOYAN, Bedri. (1976). Demir Baba Vilâyetnamesi. İstanbul.
- ÖNDER, Mehmet. (1970). Bitmez Tükenmez Anadolu Hikâyeleri, Efsâneleri ve Destanlarıyla. Ankara.
- ŞAHİN, Haşim (2004). Menâkıbnâme. Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 29. Ankara.
- TATAR, Onur. (2009). "Dağlardaki Âşıklar: Hubyarlılar". Atlas Dergisi, S. 201, s. 92-108.
- YAMAN, Ali. (2006). Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevilik, Alevilik, Bektaşîlik. Ankara.

KAYNAK ŞAHİS

(K1) Ali Özdemir, 65, ilköğretim, Afyonkarahisar/Sandıklı/Selçik.

